

ТРАДИЦИОННА БЪЛГАРСКА КУЛТУРА И ФОЛКОР

Електронно издание на НЧ „Галатя-2018“-Варна

Брой Първи, Година Първа, 2021 г.

ISSN 2738-7763

ТЕМАТИЧЕН БРОЙ:

ТИТАНИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКОРЕН ТАНЦ

Под общата редакция на

Д-р Мария Дражева

The Bulgarian Folklore Dance Titans

2021

INVITED AUTHORS

ТИТАНИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ФОЛКЛОРЕН ТАНЦ

								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Въведение: д-р Мария ДР АЖЕВА	Доц д-р Бисер ГРИГОРОВ Обзорен доклад	Христо ИВАНОВ за Маргарита Дикова	Професор Д-р Даниела ДЖЕНЕВА за проф. К. Дженев	Христо ИВАНОВ за Кирил Харалам- пиев	Кая ИВАНОВА за Димитър Димитров Палаврата	д-р Мария ДР АЖЕВА за Методи Кутев	Акад. Красимир Петров за Иван Тодоров	Д-р Рослана Мора- венова за Дженеви

Published by Social Community Center Galateya-2018
Varna, Bulgaria

© Copyrights Galateya-2018 and Every Invited Authors

WEB SITE: <https://galateya-topics.bultima.net/web/>

ISSN 2738-7763

ТИТАНИТЕ НА ТАНЦА И ВТОРИЯТ ПЕРИОД ОТ РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ФOLKЛОРНА ХОРЕОГРАФИЯ

Доц. Бисер Григоров, д-р
Преподавател по “Ритмика и танци”
Национална спортна академия „В. Левски”

Анотация. В статията се проследява втория период от развитието на българската фолклорна хореография, като се обособяват три етапа и изтъкват заслугите на водещите хореографи от посочения период – Маргарита Дикова, Кирил Джанев, Кирил Харалампиев, Метод Кутев, Димитър Димитров и Иван Тодоров.

Ключови думи: Фолклор, танцово изкуство, български танци, история, периодизация, хореографи.

Въведение

Конкретният повод за написването на книгата «Кратка история на българската фолклорна хореография» бе един разговор с преподавател от Националното училище по танцово изкуство, в който колегата с болка сподели, че учениците не познават имената и творчеството на големите хореографи, а техните портретни снимки в залата не им говорят нищо.

Тогава осъзнах, че съм имал шанса да общувам и да се уча „на живо” от тези хора. При това, в неформална обстановка, когато са били по-естествени и откровени. Очевидно, талантът на тези творци, амбицията, а дори и късметът, имат основна роля в тяхното израстване. Но те не могат да бъдат отделени от историческите условия, от общата и конкретна среда, която ги обгражда. Средата, която помага или пречи, но винаги има съществено значение!

Всички познаваме по-значимата част от тяхното творчество и аз не смятам да извършвам анализ на произведенията им. Макар че от това винаги има необходимост! Особено в днешно време. Времето на хорото „Дуна” и движението „Варимезовка”!? Времето на бясно движещи се крака в ирландски стил и хореография „а ла” поп-фолк телевизионен клип...

Преход към втория период от развитието на българската хореография

Днес ще се опитаме да очертаем основните характеристики на тяхната епоха.

Какви са **условията и предпоставките, кои са личностите**, които предопределят професионалното израстване и успех на шестимата хореографи? С изключение на Маргарита Дикова (родена през 1916 г.), останалите са родени в периода 1922-1926 г. Това не е съвпадение, а определено символ на една „**нова вълна**” в нашето изкуство.

Разбира се, те не са единствените. Част от тази нова вълна са и Божидар Янев, Борис Вълков, Вера Георгиева, Георги Шишманов, Костадин Руйчев, Кирил Чирпанлиев, Любен Георгиев, Петър Захариев, Ради Радев, Тодор Кючуков, Христо Цонев...

В началото на ХХ век своите натрупвания е оставил периодът, доминиран от дейността на

гимнастическите дружества „Юнак“. Именно там се възпитават първите кадри – Ангел Друмев, Борис Цонев, Възкресия Янкова, Руска Колева, Хараламби Гарибов. По това време вече са създадени и утвърдени първите танцови колективи: От 1928 г. групата на Борис Цонев печели награди в чужбина, но в България се налагат емблематичните за онова време „Бистришка четворка“; „Седянка“(по-късно „Средец“) и „ОРПС“(София). Особено значима е групата „Седянка“, която се превръща в люпилня за цяла плеяда бъдещи известни хореографи - Божидар Янев, Кирил Харалампиев , Тодор Кючуков, Любен Зарков, Петър Захариев, Първан Стоев, Владко Димов.

Направени са и първите опити в издаването на специализирана литература. Тези предпоставки очертават най-общо обстановката, предхождаща делото на шестимата хореографи. Можем да обобщим, че те се оказват в центъра на голям „водовъртеж“ и постепенно ще се превърнат в еманацията на своето поколение.

Очевидно, активната им професионална дейност попада във Втория период от развитието на българската хореография (1945 – 1989 г.). Нека разгледаме неговите **основни характеристики**.

1944 година е преломна във всяко отношение и бележи началото на нов период във фолклорното танцово изкуство. Той се разделя на **три етапа**, като промените са не само на икономическо и организационно, но и на идеологическо ниво.

Първи етап (1945-1959 г.)

Най-общо, в тези години „коренно се променя патриархалния бит на хората. Фолклорът престава да е част от него и се превръща в наследство - от мегданите, танците се качват на сцена, и от танци „за себе си“ се превръщат в „танци за публиката“. С помощта на държавата, се създават условия за широкомащабно развитие фолклорното танцово изкуство. (Абрашев, 2001: 6).

1. Чрез Министерство на културата е организиран 2 годишен курс за обучение на хореографи ! За лектори са поканени двама изявени съветски специалисти – Николай Холфин и Владимир Белий.

2. През 1946 г. се сформира **Ансамбъл за народни танци при Софийската опера**, с ръководител - Маргарита Дикова. Там се изгражда първото поколение от хореографи с професионална подготовка - Георги Андреев, Иван Тодоров, Кирил Дженов, Методи Кутев... Този колектив играе ключова роля в кариерите на тези изтъкнати творци, а чрез тях – за цялостното развитие на бранша.

3. Танцовият фолклор се професионализира.

- Първият професионален танцов колектив датира от 1946 г. и е в структурата на МВР. Хореографи са Любен Георгиев, Петър Захариев и Владко Димов.
- От 1951 и 1954 г. в историята се включват емблематичните Държавен ансамбъл („Филип Кутев“) и „Пирин“-Благоевград.
- През 1951 се създава и Балетното училище, което 5 години по-късно приема титула **„Държавно хореографско училище“** и в него започва преподаването на български танци. Сред първите преподаватели са Люба Вълчева, Маргарита Дикова, Иван Тодоров, Кирил Дженов, а Кирил Харалампиев и по-късно - Димитър Димитров, оглавяват и утвърждават профила „Български танци“.

4. През 1952 г. авторски колектив в състав: Кирил Дженов, Кирил Харалампиев, Тодор Кючуков и Петър Захариев публикуват основополагащата за бранша **„Терминология на българската хореография“**.

5. От 1957 г. се издава специализираното списание – „Танцова самодейност”, по-късно – „**Танцово изкуство**”. В различни периоди всеки от „титаните” е член на редакционната колегия на списанието.

Най-общо, този първи етап можем да характеризираме, като **етап на първоначално натрупване на „капитал”**.

Капитал, под формата на:

- оформяне и утвърждаване на хореографската гилдия;
- общ процес на професионализация;
- натрупване на контакти и приятелства с колеги от сродни браншове;
- създаване на специализирана научна литература;
- черпене от чуждия опит (в случая – от руската култура).

Например, през 1951 година група български хореографи са изпратени на специализация при легендарния Игор Мойсеев (фиг. 1)! За всички тях това е голям и незабравим урок, който ги обогатява за цял живот!

фиг. 1. Игор Мойсеев с Кирил Харалампиев, Кирил Дженов, Христо Цонев, Тодор Кючуков и други.

Втори етап (1960-1971 г.)

Категорично, това е **време на растеж**.

1. Видни са първите резултати от дейността на хореографското училище, на специализираните курсове и школи, които усилено подготвят изпълнители и специалисти с професионална подготовка.

2. Налице са безспорните постиженията на Държавния ансамбъл ("Филип Кутев"), които предизвикват всеобщ възторг. Повече от две десетилетия произведенията на М. Дикова и К. Дженов определят насоките за развитие на танцовото ни изкуство. Те стават еталон за сполучливо сценично представяне на българския фолклор.

Специално трябва да подчертаем изключителния принос на **Маргарита Дикова**. И до момента, името и авторитета на ансамбъла се свързват най-вече с нейните постановки! В историята остават: „Лазарки“, „На пързалката“, „Трифон Зарезан“, „Тракийска сватба“, „Сватбарска ръченица“, „Събор в Софийско“, „Шопска сюита“, „На мегдана“, „Еркечки танц“. Дикова се смята за родоначалник на камерния танц със своите ярки произведения като „Клюкарки“ (фиг. 2), „Луди-млади“, „Кукли“, „Заешката“. Непременно трябва да припомним нейните усилия за разработването и утвърждаването на характерния български екзерсис.

От същия период са и произведенията „Жеравненски танц“, „Овчари“, „Крайдунавски танц“ и вечният „Ръченица с шиници“ - на Кирил Дженов.

фиг. 2. Маргарита Дикова и фрагмент от нейния танц „Клюкарки“.

3. За дейността на аматьорските танцови колективи се грижи специално учреденият **Център за художествена самодейност**. Неговата работа е в четири направления:

- методическо;
- организационно;
- квалификационно;
- международно;

Във всяко от тези направления шестимата хореографи имат пряко или косвено участие и принос. Изявяват се като лектори, постановчици, консултанти и членове на журита. В тези години те вече са оглавили колективите, с които се налагат и с които историята ще ги помни.

Методи Кутев   Иван Тодоров

фиг. 3. Методи Кутев и Иван Тодоров

Методи Кутев е роден през 1925 г. в София. Като ученик танцува в групата на Борис Цонев, а по-късно - в ансамбъла към Софийската опера. Той е сред първите преподаватели в ДХУ. От 1950 до 1962 г. е хореограф и ръководител на Ансамбъла на строителни войски. През този период поставя оригиналните си творби: „Сватба“, „Облог“, „Надиграване“, „Танц на класовете“, „Добруджанска сюита“.

От 1962 г. е главен балетмайстор на АНПТ при Българската армия, където създава незабравимите „Аспарухова конница“, „Нестинарка“, „Еньова буля“, „Коледари“, „Жътварска сюита“, „Балада за героя“, „Пиринска гордост“, „Възпоменание за незнайния войн“, „Калушари“, „Предсватбени тракийски засевки“, „Момински празник в Шоплука“. Всепризнат майстор на тематичния танц. Визитната му картичка е „По полята на Добруджа“. В тази постановка майсторството му достига до виртуозност. Безспорният му авторитет и пословичното му чувство за хумор, го правят уважаван и обичан от колегите.

Иван Тодоров (Попето) е роден през 1926 г. в София. Като ръководител на колектива при читалище „Аура“, създава първите си произведения – „Дюлгери“, „Кръшкачи“, „Шопски танц“. През 1947 г. става ръководител на танцовия състав към Ансамбъла на трудовата повинност (АСВ). В края на 1948 г. започва работа като артист-балетист в операта, където остава в продължение на 20 години.

Съвместната работа с Анастас Петров, Нина Кираджиева, Асен Гаврилов оказва влияние за творческото му израстване. Освен изпълнител, Иван Тодоров е автор на танците в оперите „Момчил“, „Хитър Петър“ и „Луд Гидия“. От 1957 г. Тодоров е ръководител на състава при **Централен студентски дом – София**, и съвсем заслужено, успехите на колектива се свързват с неговото име.

В произведенията му се открояват 3 основни теми:

- епична: „Празник в Търновград“, „Завета на дедите“, „Дунаве, бял Дунаве“;
- празнично-обредна: „Гергьовден“, „Сватбен танц“, „Трифон Зарезан“;
- младежко-лирична: „Седянка“, „Бригадири“, „Лудетина“, „Среци“.

А като най-емблематични са творбите „В розовата градина“ и „Тракийска младост“.

Трети етап - обхваща годините 1972-1989 г.

Очевидно, това е време на разцвет и пълно разгръщане на творческия потенциал на нашите учители.

1. През 1972 г. в София се разкрива Полувисш институт за музикални и хореографски кадри, където са поканени Георги Абрашев, Димитър Димитров и Методи Кутев.

2. През 1974 година към Висшия музикално-педагогически институт (ВМПИ) в Пловдив се разкрива Катедра „Хореографска режисура и педагогика“, под ръководството на Кирил Джанев.

Професор Кирил Джанев основава и Държавен фолклорен ансамбъл „Тракия“ и написва златните страници в своя творчески път.

Фиг. 4. Проф. Кирил Джанев

В яркото творчеството на проф. Джанев изпъква стремежа му да обработва фолклорния танц така, че да го представи на сцената в максимална близост до оригинала. В нито едно свое произведение не се увлича в „многословие“ – лексиката му е проста, но точна и въздействаща.

Негово верую е стремежът към синкретичното изкуство, а една от любимите му фрази – *„Танцът не е в краката, а в душата на човека“*...

От 1970 до 1974 г. Кирил Джанев работи в ансамбъл „Пирин“, но „Тракия“ е неговата сбъдната мечта! Това е мястото, където той излива душата си и създава произведения, които го издигат на пиедестал сред колегите като :„Ръченица с шиници“, „Празнични тракийски танци“, „Легенда за Орфей“, „Куди“, „Овчар и Юда девойка“, „Гергьовден“, „Капански мъжки танц“, „Пиринска празнична сюита“, „Шопски танци“, „Хора и игри от Ботевградско“, „Коледари“, „Чапраз“, „Пирински женски танц“, „Джиновско“, „Овчари“, „Добруджанска импресия“, „Либе ле“, „Пловдивски кокони“, „Хасковски сватбени игри“, „Старинен танц“, „Крайдунавска приказка“, „Тракийска празнична сюита“, „Хоро в София“.

Очевидно, работата в професионален колектив е притегателна сила и предизвикателство за всеки от шестимата. Освен своите колективи, те ръководят най-големите (във всякакъв смисъл) ансамбли. Така имат възможност и да работят с композитори като Филип Кутев, Красимир Кюркчийски, Живка Клинкава, Стефан Кънев, Коста Колев, Стефан Мутафчиев, Кирил Стефанов. Художници от ранга на Илия Бешков, Нева Тузсузова, Мария Велева, Васил Докев. Творческият резултат е безспорен и категорично допринася за тяхното израстване и авторитет, като ги превръща в тотален хегемон, определящ насоките в бранша.

Кирил Харалампиев

Димитър Димитров

Фиг. 5. Кирил Харалампиев и Димитър Димитров

Кирил Харалампиев е роден през 1926 г. в село Шишковци – Кюстендилско. Под влияние на Владимир Димитров–Майстора следва в Художествената академия. Това очевидно оказва влияние – в някои от произведенията му се откриват образи, близки до тези от картините на художника – „Мъдрото“, „Зорницата“, „Пробуждане“. Истинският творчески път на Харалампиев започва през 1951 г., когато поема ръководството на **Ансамбъл „Маяковски“** към Дом на БСД и бързо го налага сред най-добрите в страната.

Кирил Харалампиев е сред най-дългогодишните преподаватели в ДХУ и **ръководител профил „Български танци“**. Пословични са неговата строгост и вискателност към всички. Неспирни са търсенията му в методиката на преподаване и изграждане на научен подход към българския танц. Автор на поредица статии, сред които: „Учебно-тренировъчната и възпитателна работа в танцовия колектив“, „Метод при преподаване на българските народни танци“, „Сценично представяне на танците“...

Кирил Харалампиев е автор на над 40 произведения. Постановките „Каменополско“, „Чапраз“, „Дайчово“, „Грънчарско“, „Шопска сюита“ разкриват таланта, достигнал апогея си в „Бунтовен дух“, „Комитско либе“, „Връстници на свободата“. Няколко години Кирил Харалампиев работи в АНПТ „Пирин“, като главен хореограф. Там създава „Запей земя“, „Празнични танци“, „Пирине“, „Облог“.

Димитър Димитров (Палаврата) е роден през 1927 г. в Казанлък. Възпитаник на Руска Колева. От 1956 г. е ръководител на прочутата група „Средец“. Колективът израства под негово ръководство и става сред водещите в столицата и страната.

Димитров е дългогодишен преподавател в ДХУ. **В периода 1981-1989 е ръководител профил „Български танци“**. Педагогическите му и организационни умения го правят авторитетен преподавател, и допринасят за авторитета на училището.

Характерно за творчеството на Димитър Димитров е логично построената форма. Творческият усет му помага винаги да открива зърното в танцовия мотив и да го обработва със завидна вещина. Това личи още в първото му произведение – „Ергенски танц“. В хореографската ни литература винаги остават: „По гроздобер“, „Северняшки мъжки танц“, „Пиринска младост“, „Гергьовци“, „Тракийска наздравница“, „Видинска сюита“, „Сватба“, „Неделски игри“, „Грънчари“.

Изводи

Отчитайки доминантната роля на шестимата водещи хореографи, които наричаме „титани на българския танц“, можем да дефинираме следните изводи:

1. Първата основна предпоставка за оформянето и развитието на шестимата хореографи, е **благодатната социално-икономическа среда** в страната след 1945 г.
2. Те развиват своя неоспорим талант и благодарение на **солидната основа**, положена от техните предшественици.
3. Цялостната им професионална и творческа дейност ги поставя в ролята на **лидери и доминиращ фактор** през втория период от развитието на българската фолклорна хореография. Нещо повече – те са негови основни символи!
4. Това са авторите, чиито произведения **най-много са поставяни** в цялата история на българската фолклорна хореография.
5. В първата половина от периода най-ярко изпъква личността на **Маргарита Дикова**, докато във втората и част, това безспорно е **професор Кирил Джнев**.
6. Развитието на бранша и в момента е все още следствие от работата и насоките, оставени ни от тези творци. Но днес, обществото е на друг етап от своето развитие – фолклорното **танцово изкуство се комерсиализира**. Можем да предвидим, че предстои все по-голямо раздалечаване на аматьорското и професионалното танцово изкуство.

В тази връзка се надяваме, че „Златният век” на българската хореография предстои, а не си е отишъл с делото на шестимата титани!

Литература

1. Абрашев, Г. Композиция и форма на танца, С., 2001, стр.6
2. Арнаудов, М. Очерци по българския фолклор. С., 1934.
3. Бърдарева, Р. Физическото възпитание в България през Възраждането XVIII-XIX в. С., 1991.
4. Григоров, Б. Кратка история на българската фолклорна хореография. С., 2008
5. Григоров П. Личен архив
6. История на Съюза на гимнастическите дружества „Юнак” 1898-1938 (Юбилеен сборник). Ред. Ст. Чакъров, С., 1939.
7. Цонева, Л. Ив. Цонев. Бащата на българското хоро. С., 2000.

Доц. Д-р Бисер Григоров

Бисер Григоров е роден на 06.09.1961 г. в София. Възпитаник на Ансамбъл „РОСНА КИТКА“. От 1979 до 1981 танцува в Ансамбъла на Строителни войски при Димитър Манов. В периода от 1981 до 1985 г. е изпълнител в Ансамбъл „Тракия“ - Пловдив.

От 1996 - ръководител Ансамбъл „РОСНА КИТКА“.

През 1997 г. Бисер Григоров е приет с конкурс в НСА „В. Левски“, където в момента е доцент, доктор.

Зам. -председател на секция „Танцово изкуство“ към СБМТД от 2000 до 2006 г.

Автор на над 20 фолклорни танца: „Момчетии“, „Граовски танц“, „Видински задевки“, „Снимка за спомен“, „По неволя“, „Игри и песни от Пирин“, „Магаричари“, „Среци“, „Коледари“ (съавт. Рос. Лозанова), „Вълшебният бастун“ и др.

Автор на танците към оперите:

„Патиланци“—музика - Александър Йосифов;

„Робинзон Крузо“ - музика - Александър Йосифов;

Хореограф на мюзикълите:

„Сто и един далматинци“ - музика - Тончо Русев;

„Не пресичай на червено“ - музика - Тончо Русев;

„Реката“ - музика - Венцислав Янков.

Бисер Григоров е автор на първата „Кратка история на българската фолклорна хореография“, 2008 г.

Носител на следните награди:

Втора награда от Националния конкурс за камерни танци (Г. Оряховица-1990);

Втора, Трета и Първа награда от Национален конкурс за детски танци (Разград- 1991, 1999, 2005).

Първа награда от Международен конкурс „Малкият принц“ (Кишинев -1996).

Носител на „Златна лира“ на СБМТД - 2006 г.